

Utbildningsdepartementet

Rollfördelningen vad gäller forskningsplaneringen mellan statsmakterna och universitet och högskolor - synpunkter med anledning av direktiven till en arbetsgrupp inom utbildningsdepartementet

Utbildningsdepartementet har tillsatt en arbetsgrupp med uppgift att arbeta fram underlag för en långsiktigt profilerad utbyggnad av forskningen vid universitet och högskolor. Arbetsgruppen, som består av tjänstemän från departementet och Högskoleverket, skall samråda med forskningsråden, RRV och ytterligare några myndigheter och med den forskningspolitiska utredningen, Forskning 2000. Med anledning av direktiven till arbetsgruppen framför Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) i denna skrivelse sin syn på rollfördelningen mellan statsmakterna å ena sidan och universitet och högskolor å den andra vad gäller planeringen av den framtida forskningen. I direkt anslutning härtill tar SUHF upp frågan om externfinansierarnas roll för finansieringen av infrastrukturen vid universitet och högskolor.

Utgångspunkter

Den svenska högskolan är sedan en tid underkastad kraftiga förändringar. Villkoren för forskningen har ändrats radikalt. Regeringen tillsatte därför 1997 utredningen Forskning 2000 med företrädare för de politiska partierna som ledamöter och med universitetskanslern som ordförande. Utredningen har avgörande frågor för landets framtida forskning att behandla.

Grundutbildningen har genom regeringens satsningar ånyo ökat kraftigt. SUHF finner dessa ansträngningar riktiga, sedda i ett samhälleligt perspektiv. SUHF har emellertid tidigare redovisat en undersökning, som visar att högskolan, särskilt på vissa områden, riskerar att i stor omfattning sakna behöriga lärare. På kort sikt leder bristen till ökad konkurrens mellan forskning och utbildning om de kompetenta lärarna. På längre sikt kan detta hot avhjälpas med utbyggnad av forskningen och forskarutbildningen.

SUHF ser självklart positivt på att sambandet mellan grundutbildning och forskning stärks i den svenska högskolan. Det kan ske genom fortsatt utbyggnad av fasta forskningsresurser, bl a till högskolor och universitet som har en i förhållande till grundutbildningsvolymen mindre utbyggd forskning och forskarutbildning. SUHF no-

terar i detta sammanhang, att regeringen har förklarat sig komma att tillföra resurser när tre av högskolorna nu omvandlas till universitet. Den snabbt växande grundutbildningen motiverar också utan tvekan en allomfattande utbyggnad av forskningsresurserna för att behålla en rimlig balans mellan utbildning och forskning och för att säkerställa att forskarutbildningen får en tillräcklig volym för att förse högskolan med lärare. SUHF vill betona, att utbyggnaden av forskningsresurser måste ske på ett sätt som inte i onödan skapar konflikt mellan de nuvarande universiteten, fackhögskolorna, de nya universiteten och högskolorna. Problemen kring forskarutbildningen understryker ytterligare vikten av att en sådan konflikt undviks.

Direktiven till utbildningsdepartementets arbetsgrupp aktualiserar ett flertal viktiga principiella och praktiska frågor, av vilka SUHF här emellertid begränsar sig till några få.

Villkor för framgångsrik forskningsplanering

Den viktigaste frågan är den som rör villkoren för planeringen av den framtida forskningen i Sverige. Direktiven kan läsas som att utbildningsdepartementet önskar främja en forskningsplanering med inslag av planhushållning. Vi vill inte tro att detta kan vara avsikten, men det är inte desto mindre olyckligt att direktiven kan lämna just detta intryck.

SUHF vill för egen del bestämt ta avstånd från en forskningsplanering med den antydda inriktningen. Den fria forskningen - som också är grunden för kvalitativt högtstående högskoleutbildning - kan inte planeras fram från central nivå. Detta innebär inte, att regering och riksdag skall avstå från att ange riktlinjer för verksamheten. De vetenskapsområden som nu introduceras utgör grund för en sådan riktningssangivelse. Avvägningen mellan vetenskapsområden och mellan universitet/högskolor är politiska beslut. Regeringen kan också, liksom nu, ge ett universitet eller en högskola i uppdrag att bevaka och/eller utveckla vissa områden som annars riskerar att tappas bort. Regeringen bör vara långsiktig, övergripande och tydlig i sin viljeinriktning. Regeringen skall sedan inte reglera eller anvisa hur universitet och högskolor driver sin verksamhet. Det är dessa som själva måste finna den lämpliga rollfördelningen mellan sig och formerna för det ömsesidiga samarbetet. Det är därmed viktigt med ett ökat och systematiskt samarbete mellan universitet och högskolor, och SUHF ser sig som den naturliga plattformen för diskussionen universitet och högskolor emellan om sådana samarbetsformer. Den frivilliga samordning, som SUHF arbetar för, är enligt vår mening långt mer ändamålsenlig än en central reglering utöver den övergripande politiken. SUHF vill också påpeka, att redan idag finns ett mycket mer omfattande samarbete än vad man ytligt sett kan tro.

Regeringen kan genom bl a Högskoleverket utöva tillsyn av verksamheten. Vad gäller kontroll och utvärdering av kvaliteten önskar SUHF i annat sammanhang återkomma till hur den verksamheten enligt dess uppfattning bör organiseras framdeles.

Centralt i den av oss skisserade modellen är att utbildnings-

departementet och universitet/högskolor står i kommunikation med varandra. En sådan dialog bidrar till att skapa förtroende och förståelse. I direktiven finns flera områden, där utbildningsdepartementet riktar kritik mot universitet och högskolor; ett sådant område kommenterar vi särskilt nedan. Med en bättre dialog hade det kunnat klargöras att kritiken på flertalet punkter inte är berättigad.

Universitet och högskolor måste delta i utredningsarbetet

Mot bakgrund av vad SUHF nu anført är det naturligt för oss att föreslå utbildningsdepartementet att utredningsuppdraget utförs i dialog med dem det berör, nämligen universitet och högskolor. Om utbildningsdepartementet gör bedömningen att en ny planeringsordning skall utarbetas och att uppgiften inte kan utföras av Forskning 2000 måste, för att en i sak genomförbar modell skall bli möjlig, arbetet tidigt diskuteras med och förankras hos universitet och högskolor. SUHF erbjuder sig att vara partner i en sådan dialog. Forskningssystemet består av många aktörer: Breda universitet, fackhögskolor, högskolor som håller på att bli universitet, andra högskolor och konstnärliga högskolor, vartill kommer forskningsråd, sektorsorgan och stiftelser. Det behövs en ny avbalansering av detta system, den uppgift som vi utgått från att Forskning 2000 skulle arbeta med. Arbetsuppgiften är komplex och känslig.

Omprövning av verksamheten

Omprövningar och prioriteringar diskuteras i direktiven, varvid det sägs att universitet och högskolor inte klarar denna uppgift. Vi tillbakavisar det påståendet. Inom forskningen sker omprövningar i form av betydande förändringar inom och mellan olika ämnen. Detta sker ofta utan att ämnesbenämningar på professorsbefattningar ändras. Sådana omprioriteringar innebär större och - framför allt i förhållande till den kunskapsutveckling som sker internationellt och vårt lands behov av att kunna assimilera denna - mer relevanta förändringar än en resurskrävande central planering kan åstadkomma.

Änno vill vi framhålla, att det inte går att uppifrån *planera fram* internationellt slagkraftig forskning, den måste få *växa fram* genom intern konkurrens. Svensk forskning håller inom många områden världsklass. Det hade varit omöjligt att nå den positionen om inte forskarna själva fått bana vägen - efter de kriterier som gäller för den fria forskningen. Det är universiteten, högskolorna och forskningsråden som tillsammans utgör garanten för detta kvalitetsdrivande arbete, vilket leder till en organisk framväxt av nya forskningsfält. Processen måste bygga på forskningens inre kraft till förnyelse. Vi vill dessutom påpeka, att betydande och "onödiga" överlappningar i forskningen mellan olika universitet/högskolor knappast är möjliga, eftersom systemet för forskningsfinansiering inte tillåter det.

Relationen mellan fri forskning och externfinansierad forskning

Vi delar utbildningsdepartementets uppfattning i en för universitet och högskolor central forskningspolitisk fråga, nämligen obalansen mellan de minskande fasta forskningsresurserna och de ökande externa medlen. Obalansen utgör ett hot mot universitet och högsko-

lor, vilka blir alltför beroende av andras beslut. Frågan tar sig för närvarande bl a uttryck i en tvist om vilka kostnader som skall täckas vid finansiering av forskning som utförs inom högskolan, dvs hur stora de s k omkostnadspåslagen skall vara. Denna basala fråga tenderar genom sin tekniska natur att betraktas som rent ekonomi-administrativ. SUHF har i kontakter med Forskning 2000 framhållit, att denna fråga har högsta prioritet. Den rör sig om det utrymme som måste finnas för obunden forskning, men den har utåt mest kommit att handla om ett ifrågasättande av universitets och högskolors självklara - dessutom författningsmässigt grundade - uppfattning att den externt finansierade verksamheten skall täcka den del av den gemensamma infrastrukturen (lokaler, bibliotek, administration m m) som den tar i anspråk. Ur de externt tillskjutna medlen måste således i proportion till deras omfattning också avsättas medel för att bekosta infrastrukturen. Enligt kalkyler som förbundet har gjort kan det röra sig om 1 miljard kronor per år, som universitet och högskolor inte kan tillgodogöra sig på grund av att externfinansierare vägrar att medverka till full kostnadstäckning. Det bör framhållas att den underfinansiering av extern verksamhet, som uppstår genom att full kostnadstäckning inte tillämpas, utsätter högskolans egen fria grundforskning och den grundläggande högskoleutbildningen för stark ekonomisk press. Det innebär en indirekt subventionering från dessa områden till externfinansierade verksamheter. Detta kan komma att förstärkas när ökade krav ställs på samverkan med det omgivande samhället. Sådan samverkan har ju ofta karaktären av just externfinansierad verksamhet.

Förbundet har i annat sammanhang framhållit, att frågan i princip kan lösas på två vägar. Genom en kraftig och kompensatorisk uppräkning av medlen till vetenskapsområdena kan balansen åtminstone temporärt återställas. Det andra sättet är att externfinansierarna verkligen betalar sina omkostnadspåslag. Den nuvarande tvisten mellan högskolan och andra statliga myndigheter i denna fråga måste enligt SUHF:s mening biläggas. Som antytts har SUHF diskuterat frågan med Forskning 2000; SUHF avser också att inbjuda berörda organ till överläggningar. Det handlar om ett rimligt utrymme för den obundna forskningen, vilket också kommer den tillämpade forskningen till godo. Vi citerar gärna Unescos generaldirektör på denna punkt: There is no applied science, if there is no science to apply.

Denna skrivelse har behandlats i förbundets arbetsutskott bestående av undertecknade rektorer Gustaf Lindencrona och Ingemar Lind, universitetsdirektören Johnny Andersson samt rektorerna Boel Flodgren, Sigbrit Franke, Anders Fransson och Christina Ullenius. I beredningen av ärendet har också generalsekreteraren Lars Ekholm deltagit.

För arbetsutskottet

Gustaf Lindencrona
Ordförande

Ingemar Lind
Vice ordförande